

A HAGYMAKUPOLÁK ÁRNYÉKÁBAN – EGY KATONADIPLOMATA VISSZAEMLEKEZÉSEI¹

A Felderítők Társasága Tudományos Bizottságának vezetőjétől, Magyar István nyá. dandártábornok úrtól érkezett megkeresés kapcsán szántam el magam arra, hogy papírra vetem a katonadiplomáciai munkával kapcsolatban szerzett személyes tapasztalataimat, benyomásaimat, és megosztom azokat a jövőendő nemzedékek leendő katonadiplomatáival.

Visszaemlékezéseim akkor lesznek teljesek, ha vázolom azokat a körülményeket is, amelyek ezen a pályán elindítottak. Ezekhez szervesen hozzátartozik az az idő is, amelyet a rendszerváltozás időszakában megalakult új, a korábbi létszámához viszonyítva lényegesen kisebb (132 fő) Honvédelmi Minisztérium kezdetben Biztonságpolitikai és Nemzetközi, majd a szervezet kettéválását követően Nemzetközi Főosztályán töltöttem el, és ahol a (kezdetben munkacsoport-, majd később osztály-, illetve főosztályvezető-helyettesként) vezetésemmel működő szervezet a tárca bilaterális nemzetközi kapcsolatait gondozta. Nem akármilyen időszak volt az 1990 és 1993 között ott eltöltött közel négy esztendő! A Honvédelmi Minisztériumot kezdetben vezető Kárpáti Ferenc (1990 januárjától május 31-ig), majd Für Lajos minisztersége idején nyílt ki ugyanis „ajtó-ablak” az újjáalakult tárca és a Magyar Honvédség kétoldalú nemzetközi kapcsolatrendszerében. Sorra jelentkeztek be kapcsolatkeresési szándékukkal a külföldi partnerek, és az új magyar honvédelmi vezetés is teljes erővel kereste a kapcsolatokat mindenekelőtt a vezető nyugati országok védelmi minisztériumával, de a szomszédos és a volt Varsói Szerződés-országok, sőt egyes távoli országok védelmi miniszterei és katonai vezetői is szinte egymásnak adták a jelképes kilincset a HM Balaton utcai épületének kapuján. Ez teljességgel érthető is volt, hiszen az ország – és benne a Magyar Honvédség is – kereste a helyét a megváltozott biztonságpolitikai környezetben.

Az igazi „roham” az akkor még egymás mellett létező két Németország minisztereivel kezdődött (Rainer Eppelmann egykori evangélikus lelkészből lett az NDK leszerelési és védelmi minisztere és az ismert CDU-politikus, Gerhard Stoltenberg volt az NSZK védelmi minisztere). Majd olyan ismert személyiségek követték őket

¹ A tanulmány megjelent: TÖMÖSVÁRY 2013.

Budapesten, mint Pierre Joxe, a francia, Dick Cheney, az amerikai, Anders Björck, a svéd, Werner Fasslabend, az osztrák, Janez Janša, a szlovén és Victor Stănculescu, a román védelmi miniszter vagy John R. Galvin tábornok, a NATO Európai Haderőinek főparancsnoka (*Supreme Allied Commander Europe – SACEUR*), majd Volker Rühle, a német, Pavel Gracsov, az orosz, Konsztantyin Morozov, az ukrán, Virginio Rognoni, az olasz védelmi miniszter. Ha ehhez hozzászámítjuk a viszontlátogatásokat, illetve az államtitkárok és a helyettes államtitkárok hazai és nemzetközi találkozóit megfelelő partnereikkel – hát bizony nem nagyon jutott időnk unatkozni.

Mindössze egy példát szeretnék említeni a sok közül azért, hogy legyen elképzelésünk egy-egy ilyen magas szintű látogatás programjának feszítettségéről. Míg korábban, a rendszerváltozás előtt egy-egy magas szintű látogatás általában 5-6 napos volt (egy nap HM, egy nap valamelyik alakulatnál, egy nap ipar, egy nap mezőgazdaság, plusz még valamilyen pihentető kulturális program), addig ezek a látogatások általában 2-3 naposak voltak, és igen feszített tempóban, sűrű tárgyalások, munkaprogramok közepette pörögtek le. Az egyik legsűrűbb talán Pierre Joxe francia védelmi miniszter programja volt, aki kétnapos budapesti tartózkodása alatt átadta a tököli repülőtérén a francia kormány által adományozott megfigyelő berendezéseket a „Nyitott Égbolt” programban részt vevő repülőgéphez, találkozott Für Lajos honvédelmi és Jeszenszky Géza külügyminiszterrel, majd – kérésére (mivel korábban belügyminiszter volt!) – Horváth Balázs korábbi és Boross Péter akkori belügyminiszterrel, valamint Gálszécsy Andrással, a nemzetbiztonsági szolgálatokat felügyelő miniszterrel. Ezenkívül fogadta őt Antall József miniszterelnök és Göncz Árpád köztársasági elnök is. A felsorolásból érzékelhető, hogy mennyire nem volt könnyű ennyi felelős vezető programjával összeegyeztetni a kedves vendég kéréseit.

Ezt a munkát kezdetben a főosztály négyfős munkacsoportjaként, majd igen gyorsan osztállyá alakulva immár hét fővel, később pedig már az önállósodott (időközben a biztonságpolitikai kérdésekkel foglalkozó osztály bázisán létrehozták a Védelempolitikai Főosztályt) Nemzetközi Főosztály szervezetében 31 fővel végeztük. A mi feladatunk lényegében a HM felsővezetői (miniszter, államtitkárok, helyettes államtitkárok) által vezetett delegációk kiutazásának, illetve a partnereik által vezetett delegációk fogadásának megtervezése, megszervezése, a javaslattevél a küldöttségek tárgyalási tematikáira, a tárgyalások témaköréhez tartozó háttéranyagok „megrendelése”, begyűjtése volt az éppen terítékre kerülő témában illetékes HM- és MH-szervektől (köztük is kiemelten a HVK 2. Csoportfőnökségétől, illetve később a HVK Katonai Felderítő Hivaltól), a beérkezett anyagok előkészítése, a kiutazó, illetve az érkező delegációk programjának összeállítása, jóváhagyásra történő előkészítése képezte a tartalmi részt. Ugyanakkor az előkészített programok technikai kivitelezésében részt vevő többi katonai, belügyi szervezet (HVK Külügyi

Osztály, később Protokoll Igazgatóság, Kormányőrség, katonai rendészet, a mozgást biztosító rendőrök, egészségügyi biztosítás stb.) munkájának és a diplomáciai testület éppen illetékes képviselője programban történő részvételének koordinálása is a mi feladatunk volt.

Ugyancsak a feladataink közé tartozott a tárgyalásokon aláírandó különböző dokumentumok (tárcaközi együttműködési megállapodások, szándéknyilatkozatok) előzetes egyeztetése a Külügyminisztérium illetékes főosztályaival, illetve az adott ország katonai attaséján keresztül, vagy esetenként helyszíni, kétoldalú szakértői tárgyalások, egyeztetések során aláírásra előkészíteni a megfelelő okmányokat. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy későbbi attaséi munkám során már volt olyan egyezményemmel dolgom, konkrét gyakorlati feladatom, amelynek előkészítésében még a HM Nemzetközi Főosztály osztályvezetőjeként, majd főosztályvezető-helyetteseként magam is aktívan részt vettem. (Ilyen volt például az úgynevezett „hadisíregyezmény” vagy az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma és a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma közötti egyezmény a kétoldalú kapcsolatokról.)² Vicesen mondván „megehettem, amit főztem”!

A Nemzetközi Főosztály létrehozását követően (a kétoldalú kapcsolatokat gondozó osztály mellett) a Főosztály másik osztályát képező Katonadiplomáciai Osztály feladatai közé tartozott a külföldön szolgálatot teljesítő magyar katonai attasékkal történő kapcsolattartás, valamint a Budapesten akkreditált külföldi katonai attasék munkájának segítése is. Az osztály vezetője Berényi Miklós ezredes, a helyettese pedig Száraz György alezredes (ma nyá. vezérőrnagy) volt. 1992 második felében a Főosztály fordítóalosztállyal is bővült, enélkül már igen nehéz lett volna az egyre bővülő kapcsolatok kezelése.

Még egy fontos feladatot említenék meg, amely a fentiekben vázolt alaprendeltetésből adódó tennivalók mellett – orosznyelv-tudásomnak köszönhetően – nekem jutott osztályrészlül: a Honvédelmi Minisztérium képviseletében, a Külügyminisztérium főosztályvezetője (kezdetben Kupper V. Béla, majd később Körmeny István) által vezetett munkacsoport tagjaként részt vehettem a Varsói Szerződés felszámolását előkészítő dokumentumok kidolgozásában és azoknak a tagországok szakértőivel történő előzetes egyeztetésében.

Természetesen ezt a feszített munkát csak jól felkészült, nagy munkabírási, idegen nyelveken beszélő, sőt tárgyalni képes kollégákkal, hivatásos és polgári állományal lehetett az elvárt színvonalon elvégezni. Szinte kivétel nélkül ilyen kollégáim voltak, és a későbbiekben csaknem valamennyien fontos katonadiplomáciai vagy külügyi területen képviselték hazánk és a Magyar Honvédség érdekeit. S ha már

² Lásd az 1. mellékletet.

a munkatársaimról szóltam, feltétlenül meg kell említenem azokat a felkészült, kitűnő vezetői és emberi tulajdonságokkal rendelkező személyeket, akik ebben a feladatokban bővelkedő, folyamatos szervezeti és személyi változásokban gazdag időszakban a Főosztályt irányították. Így Szentesi György mk. ezredest, aki a Biztonságpolitikai és Nemzetközi Főosztály vezetőjeként, illetve Botz László ezredest (a későbbiekben: altábornagy) és Hajdú László ezredest, akik a Nemzetközi Főosztály vezetőjeként hagytak soha ki nem törölhető pozitív nyomokat az életpályámon.

Én az ilyen eseményekben, programokban és feladatokban bővelkedő, „sűrű” hétköznapiak során szerettem bele a katonadiplomáciai munkába, és ekkor érelődött meg bennem az elhatározás, hogy szeretném katonai attaséi beosztásban is megméretetni magamat. Szándékomat jeleztem előljáróimnak (Botz László ezredes főosztályvezető és Joó Rudolf helyettes államtitkár úrnak), akik támogatták a katonadiplomáciai pályával kapcsolatos elképzelésemet. Kezdetben Szlovéniát céloztam meg, ahol éppen akkor foglalkoztunk az attaséhivatal felállításának előkészületeivel, de a sors és az előjárók másképpen döntöttek. Moszkvában – Németh Sándor ezredes magasabb beosztásba történt kinevezése miatt – a tervezettnél korábban üresedett meg a katonai és légügyi attaséi beosztás, és a fogadó országgal kapcsolatosan meglévő ismereteim, felkészültségem és nyelvtudásom miatt a HVK Katonai Felderítő Hivatal vezetője, Fodor Lajos vezérőrnagy javaslatára Für Lajos honvédelmi miniszter 1993. augusztus 1-jei hatállyal kinevezett a Magyar Köztársaság moszkvai nagykövetségéhez beosztott katonai és légügyi attaséi beosztásba.

Határtalan volt az örömöm! Minden igyekezetemmel azon voltam, hogy a lehető legjobban felkészüljek a beosztás ellátására. Ebben az sem okozott különösebb problémát, hogy a korábbiakban jelzett sűrű programok szervezése miatt csak egy hónappal később kapcsolódhattam be végérvényesen a központilag szervezett felkészülésbe. Joó Rudolfot ugyanis időközben kinevezték a HM közigazgatási államtitkárává (elődjét, Annus Antal altábornagyot pedig Kenyába és Etiópiába nagykövetnek), és az új helyettes államtitkár (Pecze Zoltán) kinevezéséig Hajdú László ezredest, a főosztályvezetőnket bízták meg a helyettes államtitkári teendők ellátásával. Értelemszerűen még egy darabig maradnom kellett, hogy főosztályvezető-helyettesként segítsem munkáját.

Végre elérkezett a várva várt nap, és 1993. július 25-én, egy An-26-os repülőgép fedélzetén útnak indultam állomáshelyemre, az Oroszországi Föderációba. A repülőgép egyébként a csereüdülésen Oroszországban tartózkodó magyar katonai üdülőcsoportért repült ki, így a Hivatal számára „költségkímélő módon” utazhattam ki feleségemmel és csomagjaimmal együtt új állomáshelyemre.

Az állomáshely gyakorlatilag a Magyar Köztársaság moszkvai nagykövetségének épületében található attaséhivatalt jelentette, a 115127 Moszkva, ulica Moszfilmovszkaja

62. alatt. A lakásunk – már több generáció óta ez volt az attasélakás – igen közel (a Lomonoszovszkij proszpekten), gépkocsival mintegy ötpercnyi, gyalog kényelmesen körülbelül tízpercnyi távolságra volt a nagykövetségtől. Ez a közelség megfizethetetlennek bizonyult mind a munkavégzés, mind a biztonság szempontjából ebben az óriási, 11 milliós városban. (Ezt különösen az 1993. szeptember 21-én bevezetett rendkívüli állapot időszakában érezhettük.) Beosztásom pontos megnevezése kinevezésemkor a Magyar Köztársaság moszkvai Nagykövetségéhez beosztott katonai és légügyi attasé volt, amelyet 1996-ban véderő-, katonai és légügyi attasé megnevezésre módosítottak. A kinevezésem eredetileg négy évre szólt, amelyet kérelmemre és az 1997-ben kialakult körülményekre való tekintettel (ezekről a későbbiekben még lesz szó) a honvédelmi miniszter egy évvel meghosszabbított.

Moszkvában még a két világháború között, a Magyarország és a Szovjetunió közötti diplomáciai kapcsolatok hivatalos felvételét (1934) követően 1935. december 1-jén nyílt meg az első katonaiattasé-hivatal. Az első magyar katonai attasé Deseő László vezérőrnagy volt (1935. december 1. és 1939. április 1., majd 1939. december 1. és 1940. július 4. között), aki a Szovjetunió elleni hadüzenetet követően a 2. magyar hadsereggel visszatért, és későbbi fogságba esése után a Moszkva melletti Krasznogorszkban található hadifogolytáborban halt meg. Közvetlen elődöm a katonai és légügyi attaséi beosztásban (1990–1993) Németh Sándor ezredes (a későbbiekben: a MH Honvéd Vezérkar főnöke, vezérezredes) volt. A beosztást az akkori attaséhelyettesétől, Tóth István őrnagytól vettem át, akiben az együtt töltött három hónap alatt intelligens, felkészült, precíz és jó kapcsolatteremtő képességgel rendelkező kitűnő szakembert és kellemes, udvarias, de a véleményét határozottan képviselő kollégát ismertem meg. Képességeit bizonyítja az a tény is, hogy később Bécsben, Moszkvában képviselte, illetve jelenleg³ Kijevben képviseli hazánkat mint véderő-, katonai és légügyi attasé. 1993. november 1-jétől Szabó Béla mk. alezredes (a későbbiekben: ezredes), majd az ő hazarendelését követően egészen a váltásomig Nagy Miklós alezredes (a későbbiekben: ezredes és lisszaboni véderőattasé) volt a helyettesem. Sajnálatos módon az attaséhivatal létszámát éppen a kérészésem előtti időszakban (1993. május) csökkentették, és így a szolgálati időm alatt mindvégig két fővel (attasé és attaséhelyettes) működött a hivatal, mert a titkári beosztást akkorra már megszüntették. Hathatós segítséget jelentett viszont, hogy mindkettőnk felesége 4-4 órában dolgozhatott, ami az adminisztrációs terhek vonatkozásában (pénzügy, ügyvitel, anyagi nyilvántartás, postázás stb.) nagy terhet vett le mindkettőnk válláról, és így több időnk jutott a szakmai munkára.

³ 2013-ban, a tanulmány megjelenése idején. (A szerkesztő megjegyzése.)

A moszkvai nagykövetség létszámát tekintve magyar viszonylatban a nagyobbak közé tartozott: velünk együtt összesen 17 diplomata státusú és változó létszámú – 16–18 fő – adminisztratív munkatárs, valamint 8–10 fő orosz állampolgárságú helyi alkalmazott alkotta a nagykövetség állományát. A diplomataállományuk közül külön is kiemelném a magyar–orosz viszonylatban elsőként nyitott rendőrtasíci beosztást, amelyet Szekeres Ferenc r. ezredes töltött be eredményesen. De megemlíthetem az akkor még a körülményekhez képest sikeresen működő Kereskedelmi Képviselőletet, különösen a néhai Szűcs Pál vezetésének időszakában, vagy a Mayer Rita által vezetett Magyar Kulturális Intézetet. Mayer Ritával egyébként közös sikerként könyvelhettük el azt a nagykövetségünkön tartott koncertet, amelyen nagykövetünk – tréfásan bár, de – büszkén jelentette be, hogy „az orosz kormány kihelyezett ülést tart a nagykövetségünkön”: a rendezvényen ugyanis részt vett Mihail Svidkoj kulturális és Igor Rogyionov védelmi miniszter is.

Külszolgálatom öt esztendeje alatt mindvégig Nanovszky György volt hazánk moszkvai nagykövete. Személyében nagy tudású és igen nagy munkabírási, rendkívül ambiciózus, közvetlen, több nyelven beszélő, a katonai attasét partnerként elfogadó, együttműködésünket igénylő és hivatalunk munkáját maximálisan segítő embert ismertem meg. Nagyon jó gárda dolgozott akkor ott, és igen csekély kivételtől eltekintve mind a diplomata, mind az adminisztratív állomány összetartó, igazi közösségként működött együtt fő feladatunk, hazánk minél eredményesebb és hatékonyabb képviselője érdekében.

Pedig az időszak nem sorolható a legkönnyebbek közé: az egykori világhatalom romjain feltápaszkodó és az új körülmények között helyét egyre intenzívebben kereső, óriási gazdasági és belpolitikai nehézségekkel küzdő Oroszország politikai rendszerében sokszor igen nehéz volt követni a szervezeti és a személyi változásokat. A tegnap, tegnapelőtt kiépített, diplomáciai munkát segítő kapcsolatok sokszor napok alatt omlottak össze. Különösen a Jelcin-éra második szakaszára volt ez jellemző, főképpen akkor, amikor betegsége kezdett elhatalmasodni rajta. Egy időre eltűnt valamelyik egészségügyi intézményben, majd amikor visszatért, jött a „verébeffektus”: megrázta a „fát” (a kormányt, a kormányhivatalokat), a „madarak” felszálltak, majd leszálltak, de nem biztos, hogy mindenki ugyanarra az ágra került vissza, sőt páran – az engedetlenebbek – olykor hosszú időre is eltűntek korábbi pozíciójukból. (Csak külszolgálatom ötéves időszaka alatt hat miniszterelnököt cserélt az elnök: Szilajev, Csernomirgin, Kirijenko, ismét Csernomirgin, Primakov, Sztjepasin, végül hetediknek 1999-ben Putyin – a „káderek rotációja”, ahogyan Jelcin nevezte.) Így bizonyította, hogy ura a helyzetnek.

Pontosan ez jellemezte a védelmi szférát is. Ötéves katonadiplomáciai szolgálatom időszakában összesen három miniszter állt a védelmi tárca élén: Pavel Gracsov

hadsereg-tábornok (1992. május 18. – 1996. június 17.), Igor Rogyionov hadsereg-tábornok (1996. július 17. – 1997. május 22.) és Igor Szergejev, az Oroszországi Föderáció marsallja (1997. május 22. – 2001. március 28.). Pavel Gracsov két nagy érdeme, hogy a Szovjetunió szétesésének idején időben Jelcin mellé állt, és később, miniszterként nem hagyta szétesni a hadsereget. Negatívumai között említik az első csecsen háború kudarcait és sajátos vezetési stílusát. Igor Rogyionov rövid regnálása idején élesen szembekerült a Védelmi Tanács elnöke, a Jelcin által támogatott Jurij Baturin által kidolgozott reformelképzelésekkel, illetve az Andrej Kokosin által kidolgozott katonai doktrína koncepciójával, ráadásul nézeteinek nyilvánosan is hangot adott. Az utódjául kinevezett Igor Szergejev nevéhez fűződik az orosz haderő valódi átalakításának megkezdése, így például a haderőnemek strukturális átalakítása, a katonai körzetek és általában a vezetési szintek számának érzékelhető csökkentése, a 2000. április 21-én jóváhagyott katonai doktrína kidolgozásának koordinálása. Érdemeinek elismeréseként elsőként (és eddig egyedül) kapta meg az Oroszországi Föderáció marsallja rendfokozatot.

A magyar és az orosz védelmi tárca között a miniszterek váltását illetően – a magyarországi választási rendszer ciklikusságának megfelelően – szinte teljes volt az összhang. Katonadiplomáciai szolgálatom ideje alatt mi is három honvédelmi minisztertől kaptuk a feladatokat: Für Lajos nevezett ki 1993. augusztus 1-jei hatállyal, majd következett Keleti György, és végül a berendelésemről intézkedő parancsot már Szabó János honvédelmi miniszter írta alá, 1998. augusztus 3-ai hatállyal.

Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának részéről az 1993. április 15-ei védelmi miniszteri parancssal létrehozott Külkapcsolati Csoportfőnökség (*Upravlenyije Vnyesnyih Sznosenyij – UVSZ*) foglalkozott a Moszkvában akkreditált véderő-, katonai, légügyi és haditengerészeti attasékkal. A csoportfőnök mindig tábornoki rendfokozatú, külföldi beosztásokban tapasztalatokat szerzett, idegen nyelve(ke)n is beszélő és szinte kivétel nélkül a Felderítő Főcsoportfőnökséget (*Glavnoje Razvedivatyelnoje Upravlenyije – GRU*) „megjárt” szakember volt. Az én szolgálati időm alatt a csoportfőnöki beosztást Anatolij Nyegrejev ellentengernagy töltötte be. Velünk, magyarokkal kezdetben Alekszandr Glotov ezredes, majd amikor őt a délszláv térségbe vezényelték, Borisz Lekszin ezredes, a Kelet-európai Osztály helyettes vezetője foglalkozott. Közülük Glotov ezredes fiatal tisztként korábban a Déli Hadseregcsoporthoz tartozó rakétadandáránál teljesített szolgálatot, és – vélhetően ennek köszönhetően – jól érzékelhető szimpátiával foglalkozott velünk. Ez a csoportfőnökség szervezte a külföldi felső szintű vezetői delegációk – köztük a Für Lajos honvédelmi miniszter által vezetett magyar delegáció oroszországi – programját, valamint az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma vezetőinek külföldi látogatásait.

A kapcsolattartásban fontos szerepe volt még az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkara Nemzetközi Katonai Együttműködési Főcsoportfőnökségének (10. Főcsoportfőnökség), amelynek vezetője az orosz katonapolitika egyik későbbi közismert, meglehetősen konzervatív gondolkodású képviselője, Leonyid Ivasov vezérezredes volt. E főcsoportfőnökségen keresztül kellett intézni a Magyar Kőztársaság és az Oroszországi Föderáció közötti tárcaszintű megállapodásokban rögzített feltételek teljesítésével kapcsolatos problémákat. Márpedig ilyen akadt szép számmal! Ezek közül csak néhányat említek. Ilyen volt például a Vezérkari Akadémián tanuló magyar hallgatók járandóságainak problémája, a volt Szovjetunió államadósságának egy része terhére átadott MiG–29-es repülőgépek felszerelési hiányosságai, illetve az esetleges további technikai eszközök átadásával kapcsolatos kérdések, de említhetném a Bethlen István miniszterelnök és Deseő László vezérőrnagy volt moszkvai katonai attasé hamvainak hazaszállításával kapcsolatos sajátos gondokat, valamint a Bethlen-iratok átadásának nehézségeit vagy az oroszországi magyar katonai temetők kialakításának kezdeti problémáit is. Nagy diplomáciai erőfeszítések révén sikerült elérnünk, hogy az egyes együttműködési kérdésekről már közvetlenül a végrehajtó szervezetekkel tárgyalhattunk, ahol a megörökölt vagy az általunk kialakított személyes kapcsolatok révén zökkenőmentesebben tudtunk eredményt elérni.

Három ilyen területet külön is megemlítenék. Az első, hogy az államadósság terhére történő technikai beszerzések közül a MiG–29-es repülőgépek kérdéseiről már közvetlenül a Légierő Vezérkar főnökével, Anatolij Maljukov vezérezredessel tárgyalhattunk, aki egy osztályban tanult elődömmel, Németh Sándor ezredessel a Vezérkari Akadémián, és így „megörökölttem” a jó kapcsolatot, amelyet azután sikerült tovább is fejleszteni. A Magyar Honvédségnél rendszeresített szovjet-orosz eredetű technikai eszközök üzemidejének meghosszabbításával, garanciális és egyéb javításával kapcsolatos kérdéseket – a HM Gazdálkodási Hivatal moszkvai képviselőjével, Bauda Sándor ezredessel együttműködve – közvetlenül a *Roszvooruzsenyije*⁴ kereskedelmi vezérigazgató-helyettesével, Sztanyiszlav Filin vezérőrnaggyal tudtuk intézni.

A másik ilyen terület a Vezérkari Akadémián tanuló hallgatóink kérdése volt. Az ott tanuló magyar hallgatók tevékenységének támogatása révén rendszeres résztvevői lehettünk a Vezérkari Akadémia rendezvényeinek (bálok, a győzelem napja és a haza védelmezőjének napja alkalmából tartott rendezvények, a HM vezetőinek előadásai stb.), és ezek során sikerült igen jó személyes kapcsolat

⁴ A fegyverek exportjával és importjával foglalkozó állami vállalat, amelyet 1993 novemberében elnöki rendelettel hoztak létre. 2000 novemberében Roszoboronexport Állami Vállalat néven átalakították.

kialakítani az Akadémia akkori parancsnokával, Igor Rogyionov vezérezredessel, a későbbi védelmi miniszterrel. (Azt már csak zárójelben jegyzem meg, hogy ezeken a rendezvényeken találkozhattunk az ott tanuló, korábban is magas beosztású, de a tanulmányok befejezését követően az orosz haderő potenciális vezetőivé váló hallgatókkal.)

A harmadik ilyen terület a két ország kormánya között létrejött, „a háborúban elesett katonák és polgári áldozatok emlékének megörökítéséről, valamint sírjaik jogi helyzetéről” szóló megállapodásban foglaltak végrehajtásával kapcsolatos tevékenység volt. Itt is akadt elég tennivaló, hiszen a megállapodást már 1995. március 6-án aláírták, de egyes paragrafusok előírásait csak 1996. július 4-től kellett alkalmazni. A kérdéskört az orosz HM megbízásából kezelő Katonai Emlékezés Szervezet⁵ igen jó együttműködési készséget tanúsító vezetőjével, Alekszandr Bisztrickij úrral azonban sikerült sok fontos részletkérdést már úgy előkészítenünk, hogy az érdemi munka kivitelezési szakasza jelentősen lerövidült.

Az Oroszországi Föderációban akkreditált katonaiattasé-hivatalok száma kiérkezésemkor 78 volt, a küldő államok lehetőségeiből adódóan természetesen igen eltérő létszámokkal. A nagyobb országok (USA, Kanada, Nagy-Britannia, Kínai Népköztársaság, Németország, India, Franciaország), de sok „közepes méretű” ország is (Lengyelország, Ukrajna, Koreai Köztársaság stb.) a véderőattasé és helyettese mellett haderőnemi attasékat, sőt haderőnemiattasé-helyetteseket is akkreditáltatott. A többiek általában katonai és légügyi vagy csak katonai attasét és helyettesét, sőt a kisebb (főként egyes afrikai országok vagy például a balti államok) csak egyfős hivatalt működtettek. Az akkreditált katonadiplomaták száma becslésem szerint mintegy 250–260 fő lehetett, de – főként a nagyobb és a közepes országok esetében – sokan teljesítettek szolgálatot különböző technikai vagy adminisztratív (de nem diplomatastatusú) beosztásokban is. Külön katonalétszámot jelentettek az Amerikai Egyesült Államok követségét védő tengerészgyalogosok is.

Az attasék három attasétestületben szerveződtek: a katonai (szárazföldi) attasék szervezete a MAMA (*Moscow Association of Military Attaches*), a légügyi attasék testülete az AFOA (*Air Force Officers Association*), míg a haditengerészeti attasék szervezete az FNOA (*Foreign Naval Officers Association*) volt. A három testület vezetője tett javaslatot a *doyen* személyére, akit végül a fogadó ország védelmi minisztériuma nevezett ki a legrégebben szolgálatot teljesítő tábornokok közül (és vagy figyelembe vette a javaslatunkat, vagy nem).

⁵ *Asszociacija Vojennije Memoriáli*: a külföldi katonai temetők és hadisírok gondozásával foglalkozó szervezet.

Mindhárom szervezet havonta egy közös ebédet és esetenként csapatlátogatást vagy egy-egy érdekesebb múzeumlátogatást, haditechnikai bemutatón való részvételt, illetve kirándulást szervezett. A feleségek részére is általában havi egy alkalommal *coffee morning*ot vagy ebédet szerveztek, mindig más és más ország képviselőinél. Az öt év alatt két-két alkalommal került ránk a sor. Évente egy alkalommal rendezték meg a moszkvai attasétestület bálját: mi az öt év alatt két alkalommal rendeztünk bált, közmegeledésre – hála a nagykövet úr segítőkészségének és követségi szakácsunk kitűnő szakértelmének.

Jómagam a katonai attasék testületében (MAMA), míg a helyettesem a légügyi attasék testületében (AFOA) volt tag, de mindkét egyesület rendezvényein részt vehettünk, tekintettel arra, hogy a jelképes tagsági díjat mindkét egyesületben befizettük. Mind az attasétestület, mind a haderőnemiattasé-testületek, de az egyes attasék is kezdeményezhettek egyedi csapatlátogatásokat, és ezeket az illetékes orosz szervek általában engedélyezték. (Magyar viszonylatban ilyen volt például, amikor a Török Miklós vezérőrnagy által vezetett delegáció részére kértük a „Szmercs” rakéta-sorozatvető rendszer bemutatását.)

A fogadó ország által szervezett bemutatók, csapat- és intézménylátogatások általában konkrét céllal történtek, amelyeken egy-egy fontosabb technikai eszközt (például MiG–AT) vagy olyan hadiipari terméket, esetleg (ki)képzési rendszert (Vezérkari Akadémia) mutattak be, amelyet nemzetközi értékesítésre szántak, illetve olyan alakulat tevékenységét demonstrálták (például a légideszantcsapatok), amellyel erőt kívántak mutatni a külvilág felé. Nyitott rendezvényként tartottuk számon az évente megrendezett légi bemutatókat, de kérésre az úrhajóskiképzést is bemutatták Csillagvárosban. (Egy ízben Farkas Bertalan társaságában személyesen is részt vettem egy ilyen bemutatón.) Összességében ezek a látogatások általában kielégítették a rendezvényeken részt vevő katonadiplomataik igényeit. Amennyiben az egyes bemutatókat követően esetleg további kérdések merültek fel, azokkal a Külkapcsolati Csoportfőnökségen (UVSZ) keresztül lehetett az érintett haderőnemi vezérkarhoz fordulni.

A magyar–orosz kapcsolatok helyzetéről szólva mindenképpen hangsúlyozni szükséges, hogy Oroszország – a nemzetközi politikai életben akkor és jelenleg is⁶ elfoglalt helye és belpolitikai stabilizálódását követően vélhetően növekvő súlya, hazánk külpolitikai prioritásainak megvalósítására gyakorolt közvetett és közvetlen hatása, országunk és a térség kapcsolatrendszerében jól érzékelhető stratégiai jelentősége miatt – a jövőben is fontos partnerünk marad. A magyar–orosz kétoldalú kapcsolatokat 1991-től egészen a NATO-taggá válásunkig összességében különösebb

⁶ 2013-ban, a tanulmány megjelenése idején. (A szerkesztő megjegyzése.)

politikai problémától mentesnek, kiegyensúlyozottnak, az elvárásokhoz közeli hőfokúnak, de mindkét fél lehetőségeihez képest kicsit „alulexponáltnak” ítéltetjük. Politikai téren kapcsolataink rendezettek, a meglévő, 1992-ben Budapesten magas szinten aláírt megállapodások megfelelő háttérrel biztosítottak és biztosítanak ma is a két, meglehetősen eltérő nagyságrendű, nem szövetséges állam átlagosan elfogadott rendszerességű érintkezéséhez. Ezzel együtt orosz részről 1994-től kezdődően talán az elvárhatónál kevesebb (neves) politikus kereste fel hazánkat, míg magyar részről lényegében elfogadhatónak ítéltető a „forgalom” (Horn Gyula, Gál Zoltán, Nikolits István, Magyar Bálint, Pál László, Kovács László, Demszky Gábor, Katona Tamás). A politikai szférában a hangsúly a NATO-csatlakozásunk ügyében történt előrehaladáson, illetve annak oroszországi fogadtatásán volt. Az 1995. márciusi felső szintű találkozón és a két külügyminiszter 1996. márciusi tárgyalásain az orosz partnerek megerősítették, hogy Magyarország integrációs törekvései nem rontják a magyar–orosz viszonyt. Magyarország NATO-tagsága önmagában az orosz biztonsági érdekeket közvetlenül nem veszélyezteti, inkább a térségben gyakorolt befolyása elvesztésének intézményesüléseként jelenik meg. A kétoldalú kapcsolatokban orosz részről inkább azt érzékeltették, hogy a csatlakozással Magyarország nem számíthat Oroszország különösebb jóindulatára.⁷

A honvédelmi minisztériumok és a két hadsereg kapcsolatát mindenekelőtt a két ország közötti politikai kapcsolatok függvényében lehet megítélni. Ez a kapcsolat az 1992-ben aláírt együttműködési megállapodásnak és az éves rendezvényterveknek megfelelően egészen 1997-ig összességében kielégítőnek volt mondható. Különösen igaz volt ez a két hadsereg haderőnemi és fegyvernemi szintű képviselőinek találkozóira, az adósságállomány haditechnikai eszközökkel történő törlesztésével kapcsolatos, illetve az orosz eredetű haditechnikai eszközök üzemeltetéséhez és javításához szükséges szakmai konzultációkra. Külön kiemelném a Für Lajos honvédelmi miniszter által vezetett delegációt (1993. szeptember 29. – október 1.), amelynek Deák János altábornagy vezérkari főnök, a Magyar Honvédség parancsnokának helyettese is tagja volt. A delegáció tárgyalt a Pavel Gracsov hadseregtábornok és védelmi miniszter által vezetett orosz delegációval, látogatást tett Krasznodarban és Kuscsovskajában, a Repülő Katonai Főiskolán, ahol találkozott a MiG–29-es repülőgépekre történő átképzést folytató magyar hajózó- és műszaki állománnyal. Für Lajos miniszter úr látogatást tett, és előadást tartott a Vezérkari Akadémián, illetve viszontrendezvényt adott a magyar nagykövetségen. A miniszteri delegáció október 1-jén délután repült haza An–26-os repülőgéppel a Cskalovszkij katonai repülőtérrel. Csak az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy másnap már a tüntetők

⁷ TÖMÖSVÁRY–NAGY 1999: 66.

tüzeket gyújtottak a Külügyminisztérium épülete előtt, illetve október 3-án Jelcin elnök parancsára a 4. Kantyemirovi gárda-harckocsihadosztály Moszkvába vezényelt harckocsijai már tűz alá vették a szembeszegülő parlament akkori székházát, az úgynevezett Fehér Házat. (A delegáció útjára egyébként a Jelcin által szeptember 21-én bevezetett rendkívüli állapot körülményei között került sor.)

Ami az Oroszországi Föderációban magyar részről tett látogatásokat illeti, feltétlenül meg kell említeni Fodor István államtitkár, Kovács Tamás altábornagy, katonai főügyész, a legfőbb ügyész helyettese, Stefán Géza vezérőrnagy, a Katonai Biztonsági Hivatal főigazgatója, Gyarmati István nagykövet, helyettes államtitkár, Hollósi Nándor vezérőrnagy, anyagi-technikai főcsoportfőnök, Preininger Amburusz vezérőrnagy, a Szárazföldi Csapatok parancsnoka, Urbán Lajos vezérőrnagy, a Szárazföldi Csapatok parancsnokának helyettese látogatásait, illetve az általuk vezetett delegációkat.

Számos, kimondottan szakmai tapasztalatcsere céljából kiutazó magyar küldöttség is javította a magyar mérleget, így többek között Cseri József ezredes, a Térképész Szolgálat főnöke, Gazdag Ferenc, a Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet igazgatója, Szabó Zoltán ezredes, a HM Nemzetközi Főosztály vezetője, Háber Péter dandártábornok, a HM Katonai Főosztály vezetője, Török Miklós vezérőrnagy rakéta- és tüzérfőnök, Kocsis László mk. ezredes, a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma (NGKM)⁸ Exportellenőrzési Főosztály vezetője, valamint Csala József mk. ezredes, az MH Gazdálkodási Hivatal képviselője tárgyalt orosz partnereivel. (Utóbbi három személy alapvetően a szovjet államadósság ellentételezéseként átadott haditechnikai eszközök kiválasztásának és szállításának kérdéseiről, valamint a Magyar Honvédségnél rendszerben lévő szovjet/orosz eredetű haditechnikai eszközök üzemben tartásával kapcsolatos kérdésekben folytatott több esetben is megbeszélést.)

Külön fontos együttműködési területet jelentettek az úgynevezett „hadisíregyezmény” előkészítésével, aláírásával, illetve a benne foglaltak folyamatos végrehajtásával kapcsolatosan rendszeressé váló kétoldalú megbeszélések. Ennek eredményeképpen adták át többek között Boldirjevskában⁹ (Fodor István államtitkár nyitotta meg 1997-ben) és Rudkinóban¹⁰ a második világháborúban elesett magyar katonák temetőjét – ugyancsak a szovjet államadósság terhére. Feltétlenül említést érdemel ezen a területen az Erdős László ezredes, a HM Hadisírgondozó Iroda vezetője által végzett munka, valamint a Katona Tamás államtitkár által vezetett delegáció, amely Bethlen István volt miniszterelnök jelképes hamvait és Deseő

⁸ NGKM: Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma (1990–1994 között).

⁹ Település a Voronyezsi területen.

¹⁰ Település a Voronyezsi területen.

László vezérőrnagy volt moszkvai katonai attasé földi maradványait kísérté haza Magyarországra.

Az együttműködés fontos területe volt a két hadsereg közötti megállapodás az államadósság terhére beszerzendő MiG–29-es repülőgépek hajózó- és kiszolgáló állománya átképzéséről (körülbelül 120 fő) és az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkari Akadémiáján három kurzusban tanuló (2-2-1 fő) összesen öt fő képzéséről. (A 2006-os tanévvel ez utóbbi képzés végleg befejeződött.) A vállalt kötelezettségeknek mindkét fél korrektül eleget tett.

Ugyancsak fontos terület volt a két hadsereg közötti csereüdülési megállapodás, amelynek keretén belül 10–15 házaspár (az évenkénti együttműködési tervben egyeztetett létszámmal, program szerint és időpontban) pihent egy-egy orosz, illetve magyar katonai üdülőben.

Nem lenne teljes a magyar fél oroszországi látogatásainak számbavétele az első magyar űrhajós, Farkas Bertalan ezredes¹¹ utazásainak említése nélkül. Ő több ízben is járt kint különböző szakmai rendezvényeken, főként a Csillagvárosban (néhány esetben kihasználtam a lehetőséget, és elkísértem ezekre a programokra, ahol olyan űrhajósokkal ismerkedhettem meg, mint Pjotr Klimuk altábornagy, a Csillagváros parancsnoka, Alekszej Leonov vezérőrnagy és Gennagyij Sztrecalov űrhajós, és barátságot köthettem Valerij Kubaszovval, Berci „párjával”).

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a kikerkező szakmai delegációk vezetőinek kérésére – szinte kivétel nélkül – minden esetben vagy az attasé, vagy a helyettese hivatalosan is tagja volt a magyar delegációnak, ami egyrészt megkönnyítette a tárgyalások „utóéletének” kezelését, másrészt erősítette a fogadó ország illetékes szervei előtt az attaséhivatal tekintélyét. A témához kapcsolódóan külön megemlítem Keleti György honvédelmi miniszter 1996. március 29-i minszki látogatását. Bár nem voltam akkreditálva Belaruszban, a miniszter úr mégis szükségesnek érezte, hogy jelen legyek a 100 darab T–72-es harckocsi vásárlásáról szóló megállapodás aláírásánál.

Ami a viszontlátogatásokat illeti, már jóval „szegényesebb” a kép. Különösen igaz ez a felsőbb szintű látogatásokra, amelyek a NATO-tagság időpontjának közeledésével egyre ritkultak. Sajnálatos módon öt éves szolgálatom alatt – bár két miniszternek is személyesen sikerült átadni magyar kollégájuk meghívását – nem került sor a 1993. évi miniszteri látogatás viszonzására. 1997-ben Szergejev védelmi miniszter látogatását – a szlovákiai, sőt a romániai látogatással egyetemben – Jelcin szinte az utolsó pillanatban tiltotta le a NATO-tagságra való törekvésünk miatt. A vezérkar főnöke csak a miniszteri delegációval ment volna, önállóan nem.

¹¹ Ma (2013-ban, a tanulmány megjelenése idején) dandártábornok. (A szerkesztő megjegyzése.)

Járt viszont hazánkban küldöttség élén Vlagyimir Szemjonov hadseregtábornok, a szárazföldi csapatok főparancsnoka, aki Preininger Ambrus vezérőrnagy moszkvai látogatását viszonzta.

Gál Zoltánnak, a magyar Országgyűlés elnökének meghívására Magyarországra utazott Lev Rohlin altábornagy, az Állami Duma Védelmi Bizottságának elnöke. A tábornok az afganisztáni és az első csecsen háború kiemelkedő katonai személyisége, aki azzal alapozta meg politikai karrierjét, hogy visszautasította az „Oroszország hőse” címet, mondván polgárháborúért erkölcsileg méltatlannak és elfogadhatatlannak tartja a kitüntetést. Több ízben is megfordult Magyarországon Alekszandr Bisztrickij, a Vezérkar mellett működő Katonai Emlékezés szervezet vezetője, aki a hadisíregyezményben foglaltak végrehajtásának kérdéseit pontosította Holló József tábornokkal, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatójával. Stefán Géza vezérőrnagy meghívására két ízben is Magyarországon járt viszontlátogatáson Alekszej Moljakov vezérezredes, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB¹²) Katonai Elhárító Csoportfőnökségének a vezetője. Ugyancsak évente megfordultak hazánkban az orosz haderő üdülőcsoportjai, amelyek alapvetően Balatonkenesén kaptak elhelyezést.

Több alacsonyabb szintű szakértői küldöttség utazására is sor került orosz részről (főként a szovjet/orosz eredetű haditechnikai eszközök üzemeltetésének és technikai kiszolgálásának kérdéseiben), ezek utazásának előkészítésébe azonban az illetékes hazai szerv az attaséhivatalt nem vonta be, azt a Budapesten akkreditált orosz katonai attasé koordinálta.

Megítélésem szerint egy nem szövetséges állam hadseregével való kapcsolattartás ilyen szintje – valamennyi körülményt figyelembe véve – kielégítőnek mondható. A fogadó ország sok területen mindent elkövetett azért, hogy technikai függésünket fenntartsa, esetleg fokozza. Jó példa erre, hogy a Mari Köztársaságban¹³ tett hivatalos látogatásom során (a Joskar-Olában szervezett állami ünnepségen helyettesíttem az éppen gipszelt lába miatt részt venni nem tudó nagykövetet) az Sz–300-as légvédelmi rakétákat gyártó helyi üzem vezetője „üzent” velem a honvédelmi miniszternek, hogy az adósság második részének fejében szívesen átadnák ezt az eszközt (korábban erről hallani sem akartak). De megemlíthetném a Sztanyiszlav Filin vezérőrnaggyal folytatott beszélgetésemet is, amikor – a belarusz harckocsi vásárlást követően – megkérdeztem tőle, hogy nem tudta volna-e ezt az orosz fél ilyen áron átadni nekünk, ezt válaszolta: „Csak rontottuk volna a piaci esélyeinket, az alkatrészért pedig úgyis hozzánk jöttek!”

¹² *Federalnaja Szlužsba Bezopasznosztyi* (Szövetségi Biztonsági Szolgálat).

¹³ Az Oroszországi Föderáció egyik szubjektuma. Területe: 23 ezer négyzetkilométer; lakóinak száma: 745 ezer fő; fővárosa: Joskar-Ola.

Úgy vélem, hogy munkám során megfelelő módon sikerült eleget tennem az attaséval szemben támasztott hármas követelménynek: több ízben is konkrét ügyekben képviseltem a honvédelmi minisztert (két ízben személyesen adtam át Keleti György miniszter úr meghívólevelét az éppen „aktuális” miniszternek, Pavel Gracsovnak, illetve Igor Rogyionovnak). A nagykövet kíséretében több alkalommal is képviseltem hazámat és a Magyar Honvédséget Grúziában, Örményországban, Azerbajdzsánban és Türkmenisztánban, valamint Moszkvában az illetékes orosz minisztériumi és vezérkari, haderőnemi szerveknél konkrét kérdésekben eljárva. De idesorolhatom a magyar nagykövetség, a külföldi diplomáciai képviselők, illetve a fogadó ország minden olyan rendezvényét, ahol Magyarország vagy a Magyar Honvédség képviselőiben meg kellett jelennem. Több ízben tájékoztattam a fogadó ország megfelelő szintű katonai, illetve más szervezeteinek vezetőit országunk és a Magyar Honvédség helyzetéről, az országaink közötti egyezmények, megállapodások végrehajtásának helyzetéről, a felvetődött problémákról. Ezek közül is említésre méltónak ítélem Gracsov védelmi miniszter tájékoztatását a meghívólevelél átadása kapcsán a Magyar Honvédség helyzetéről, Lev Rohlin altábornagy tájékoztatását magyarországi utazása előtt az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának helyzetéről és ellenőrző szerepéről, Maljukov vezérezredes tájékoztatását a MiG–29-es repülőgépek átvételével kapcsolatos kérdésekről. De idetartozónak ítélem például a Nemzetközi és Politikai Kutatások Központja által szervezett konferencián tartott felszólalásomat is hazánk NATO-tagsággal kapcsolatos elképzeléseiről. Magától értetődően az éppen érintett hazai katonai szervezet kérésére számos alkalommal tájékoztottam (szigorúan az 1961-es bécsi egyezmény alapján) a fogadó ország, valamint az orosz haderő helyzetéről, illetve egyes hadiipari vagy haditechnikai kérdésekről.

A diplomáciai életben elfoglalt helyemet és elismertségemet nagymértékben meghatározta igen jó orosznyelv-tudásom, a fogadó országról és annak haderejéről meglévő ismereteim és nem utolsósorban az egyes fontos katonai vezetőkkel (Rogyionov hadseregtábornok, Maljukov vezérezredes, Filin vezérőrnagy), a meghatározó tudományos intézmények vezetőivel (Dmitrij Volkogonov,¹⁴ Alekszandr

¹⁴ Dmitrij Antonovics Volkogonov nyá. vezérezredes, az OF elnökének védelmi és biztonsági főtanácsadója, több elnök mellett működő bizottság vezetője. *A Lenin, a Sztálin és a Trockij* című könyv szerzője.

Rogov,¹⁵ Alekszandr Nyikityin,¹⁶ Dmitrij Trenyin,¹⁷ Vlagyimir Zolotarjov¹⁸), az egyes társadalmi szervezetek vezetőivel (Nyikita Csaldimov¹⁹), illetve a sajtó néhány közismert képviselőjével (Vlagyimir Nyikanorov,²⁰ Pavel Felgengauer,²¹ Viktor Litovkin,²² Borisz Baranov²³) kialakult jó kapcsolataim. Németnyelv-tudásomnak köszönhetően pedig a német nyelvterület képviselői, illetve a németül is beszélő kollégák körében voltak szorosabbnak mondható kapcsolataim. Külföldi kollégáim szívesen látogattak el nagykövetségünk rendezvényeire, valamint a lakásomon tartott rendezvényekre, mert valamennyin alkalmuk volt a fogadó ország valamelyik fontos beosztásban, munkakörben dolgozó képviselőjével találkozni. Így például Igor Rogyionov hadsereg tábornok a Vezérkari Akadémia parancsnokaként évente kétszer (a nemzeti ünnep és a honvédelem napja alkalmával rendezett fogadások), miniszterként pedig 1996–1997-ben három alkalommal (az 1996. október 23-i fogadáson, egy vacsorán és egy koncerten) járt a nagykövetségünkön. De sikerült egy ebédre meghívni Alekszandr Lebegy tábornokot, a Biztonsági Tanács titkárát, vacsorára Anatolij Maljukov vezérezredest, a légierő vezérkari főnökét, Igor Majev vezérezredest, a Páncélos és Gépesített Főcsoportfőnökség vezetőjét, Alekszej Moljakov vezérezredest, a Katonai Elhárító Csoportfőnökség vezetőjét, Anatolij Nyegrejev ellentengernagyot, a Külkapcsolati Csoportfőnökség vezetőjét, Vlagyimir Zolotarjov vezérőrnagyot, a Hadtörténeti Intézet parancsnokát, Dmitrij Trenyint, a Moszkvai Carnegie Intézet igazgatóhelyettesét (ma igazgató²⁴) – hogy csak a legismertebb személyeket említsem. (Az oroszországi viszonyokat csak felületesen ismerők kedvéért külön hangsúlyozom, hogy Lebegy tábornok kivételével valamennyien a feleségükkel együtt vettek részt a fenti rendezvényeken.)

Mindezek révén komoly tekintélyre tettem szert mind a Moszkvában akkreditált kollégáim, mind a fogadó ország velünk kapcsolatot tartó intézményeinek képviselői, mind pedig a magyar nagykövetség diplomatái körében. Igen jónak mondható kapcsolatom alakult ki Nanovfszky György nagykövettel, aki minden tőle telhető

¹⁵ Alekszandr Ivanovics Rogov, a Szlavisztikai és Balkanisztikai Intézet főmunkatársa, a *Szlavisztika* című folyóirat főszerkesztője.

¹⁶ Alekszandr Ivanovics Nyikityin, a Politikai és Nemzetközi Kutatások Központja igazgatója.

¹⁷ Dmitrij Vitaljevics Trenyin, a Moszkvai Carnegie Központ igazgatóhelyettese (2008 óta igazgatója).

¹⁸ Vlagyimir Antonovics Zolotarjov vezérőrnagy, a Társadalomtudományi Akadémia tagja, a Hadtörténeti Intézet parancsnoka.

¹⁹ Nyikita Andrejevics Csaldimov vezérőrnagy, a Hadsereg és Társadalom Társaság elnöke.

²⁰ Vlagyimir Sztjepanovics Nyikanorov ezredes, a Védelmi Minisztérium Sajtóiroda vezetője.

²¹ Pavel Jevgenyevics Felgengauer, 1993–1999 között a *Szegodnya* című napilap katonai szemleírója.

²² Viktor Nyikolajevics Litovkin, az *Izvesztija* katonai szemleírója.

²³ Borisz Baranov ezredes, a *Military Parade* munkatársa.

²⁴ 2013-ban, a tanulmány megjelenése idején. (A szerkesztő megjegyzése.)

segítséget megadott hivatalunk munkájához, de cserébe elvárta, hogy katonapolitikai kérdésekben segítsem a munkáját. Számos olyan rendezvényre (vacsora, delegáció-fogadás, konzultációk, érdekesebb találkozók) is meghívott, amely nem kimondottan a hivatalunk profiljába tartozott, de számunkra is érdekes, sőt értékes lehetett. Ilyen volt például a Jevgenyij Primakov, a Külső Hírszerző Szolgálat (*Szluzsba Vnyesnyej Razvedki – SZVR*) vezetője tiszteletére rendezett vacsora vagy a Kulikov belügyminiszter és a magyar rendőri delegáció tiszteletére rendezett fogadás és beszélgetés. Nagykövetségünk kollektívájának közös munkájaként – a nagykövet úr irányításával és szerkesztésében – elkészítettük az azóta is egyedülálló, a Teleki László Alapítvány kiadásában 1996-ban Budapesten megjelent *Oroszország. Tények és adatok 1995* című könyvet, amelynek katonapolitikai részét én írtam.

Összességében minden túlzás nélkül elmondhatom, hogy a szolgálati időnk alatt kiépített jó kapcsolatok és hivatalunk kollektív munkájának eredményeként eredményesen sikerült teljesítenünk a Központ által meghatározott feladatainkat, és hatékonyan segítettük a hazai döntéshozók munkáját. Ennek egyik bizonyítékeként értékelem azt aényt, hogy egy évvel meghosszabbították moszkvai szolgálatom idejét. Az eredményes tevékenység egyik fontos előfeltétele volt az otthonról kapott folyamatos irányítás és tájékoztatás, a hazai éves felkészítéseken kapott információk, a szabadság alatt felkeresett (vagy berendelő) HM- és MH-vezetőktől kapott instrukciók. Az éves felkészítések zárónapján tartott fogadásokon alkalmam volt találkozni az Oroszországi Föderáció Budapesten akkreditált katonai attaséjával is.

A két ország katonadiplomáciai kapcsolatai – a felső szintű látogatások kivételével – az 1992-ben aláírt együttműködési megállapodásban foglaltaknak és az éves tervekben rögzítetteknek megfelelően alakultak egészen 1997-ig. Amikor azonban már bizonyossá vált NATO-tagságunk, ez a kapcsolatrendszer „hűvösödni” kezdett, és csak a „szükséges mértékű” szintre korlátozódott. A kapcsolatok húzóerejét képezték a szovjet államadósság terhére történő haditechnikai eszközök beszerzésével, a „hadisíregyezmény” realizálásával, a rendszerben lévő szovjet/orosz eredetű haditechnikai eszközök üzemeltetésével és technikai kiszolgálásával kapcsolatos utazások és tárgyalások. Gyenge oldalként tarthatjuk számon a felső szintű vezetők – politikai döntések miatt – elmaradt kölcsönös látogatásait.

Mindent összevetve úgy érzem, hogy mind szakmailag, mind emberileg igen tartalmas, hasznos és izgalmas öt esztendőt tölthettem a „hagymakupolák városában”, Moszkvában, és az itt szerzett tapasztalataim segítettek többek között ahhoz, hogy a továbbiakban szakmai feladataim mellett a tudományos kutatómunkában is hasznosíthassam az Oroszországi Föderációról meglévő ismereteimet. Ennek eredményeként 2003-ban sikeresen védtem meg PhD-értekezésemet *A NATO és az Oroszországi Föderáció kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Kelet-Európa,*

s benne hazánk biztonságára címmel. Nyugdíjazásomat követően pedig a főiskolai és az egyetemi oktatásban igyekszem továbbadni a fiatalabb nemzedékek képviselőinek a katonadiplomáciai munkában szerzett tapasztalataimat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- NANOVFSZKY György szerk. (1995): *Oroszország. Tények és adatok 1995*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- TÖMÖSVÁRY Zsigmond (2013): A hagymakupolák árnyékában – Egy katonadiplomata visszaemlékezései. *Felderítő Szemle*, 12(2), 93–122.
- TÖMÖSVÁRY Zsigmond – NAGY László (1999): *Oroszország a harmadik évezred küszöbén*. Budapest: Honvéd.

1. MELLÉKLET

EGYEZMÉNY

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG HONVÉDELMI MINISZTERIUMA ÉS AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓ VÉDELMI MINISZTERIUMA KÖZÖTTI KÉTOLDALÚ KATONAI KAPCSOLATOKRÓL²⁵

A Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma és az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma (a továbbiakban: Felek)

a Magyar Köztársaság és az Oroszországi Föderáció közötti baráti kapcsolatokról kiindulva;

figyelembe véve a jelenlegi katonapolitikai helyzetet, valamint az európai államoknak azt a törekvését, hogy a kontinensen erősödjék a bizalom, a stabilitás és a biztonság;

az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapszabályzatában, a helsinki Záróokmányban és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet okmányaiban foglalt elvektől és céloktól vezéreltetve;

kihangsúlyozva a katonai téren folyó együttműködés szerepét a két ország kapcsolatainak fenntartása érdekében az új feltételek között;

²⁵ NANOVFSZKY 1995: 165.

törekedve a mindkét Fél számára előnyös, hosszú távú, a kölcsönös tiszteleten, bizalmon és a Felek érdekeinek figyelembevételén alapuló katonai kapcsolatok kialakítására;

az alábbiakban állapodnak meg:

1. Cikk

A Felek a kétoldalú katonai kapcsolatok továbbfejlesztését az alábbi fő irányokban valósítják meg:

1. Vélemény- és információcsere a leszerelés, a bizalomerősítés és a nemzetközi, elsősorban az európai biztonság kérdéseiről.
2. Kölcsönös tájékoztatás a nemzeti katonai doktrínák megvalósításának lehetőségeiről.
3. Tapasztalatcsere a törzsek felkészítése, a csapatvezetés és a harckiképzés kérdéseiről.
4. Kölcsönös tájékoztatás a két ország hadseregei részére rendszeresítésre javasolt új fegyverzet- és haditechnikai eszközfajtákról, azok bemutatása és konzultációk szervezése.
5. Intézkedések kidolgozása és megvalósítása a hadseregeknél jelenleg meglévő fegyverzeti és haditechnikai eszközök további fenntartására, üzemeltetésére és javítására, az alkatrészellátásra, valamint a speciális kenő- és üzemanyag-ellátás biztosítására.
6. Kölcsönös tájékoztatás a meglévő és a tervezett katonai oktatási gyakorló eszközökről, gyakorlótéri berendezésekről. Együttműködés azok kifejlesztésében és alkalmazásában.
7. Együttműködés a katonai repülőerők és a légvédelmi csapatok között a bajba jutott gépszemélyzetek megsegítése és [a] katonai légi szállítás biztosítása érdekében.
8. A katonai szállító repülőgépek légi irányításának és leszállásának biztosítása a Felek repülőterein, kiszolgálásuk és üzemanyaggal való feltöltésük kölcsönös elszámolások alapján.
9. A Magyar Honvédség légvédelmi csapatai és repülőerői kiképző- és éleslövészetének végrehajtása az Oroszországi Föderáció Honvédelmi Minisztériumának lőterein.
10. Hivatásos állományú tisztek képzése katonai tanintézetekben. Együttműködés a Felek katonai tanintézetei között.

11. A Magyar Honvédségnél rendszeresített orosz gyártmányú technikai eszközök üzemeltető személyzetének rövid időtartamú tanfolyamokon történő kiképzése, oktatástechnikai eszközökkel és dokumentációval történő ellátása.
12. Tapasztalatcsere a rádióelektronikai harc és a híradás megszervezése, valamint az anyagi-technikai, a meteorológiai, a térképészeti és a hidrológiai biztosítás kérdéseiben.
13. Konzultációk a védelemgazdaság, a csapatgazdálkodás, a pénzügyi ellátás és a nyugdíj-megállapítás kérdéseiben.
14. A fegyveres erőknél folytatott tudományos kutatómunka keretein belül közös konzultációs témák kidolgozása.
15. Tapasztalatcsere a katonai szolgálattal kapcsolatos jogi kérdéseikről, a szolgálatteljesítők érdekvédelméről és a szociális ellátás kérdéseiről.
16. A kapcsolatok fejlesztése a kultúra, a művészet és a sport területén. A hadsereg és a társadalom viszonya.
17. Tapasztalatcsere a fegyverzeti és a haditechnikai eszközök megsemmisítéséről, a katonai környezetvédelem kérdéseiről.
18. Együttműködés a katonai egészségvédelem, a turizmus és az üdülés területén.
19. Együttműködés a hadtörténelem, a katonai hagyományok területén, valamint a katonai szerkesztőségek és kiadók között.
20. Kölcsönös részvétel katonasírok felkutatásában és azok gondozásában.
21. Más irányok a Felek kölcsönös megállapodása alapján.

2. Cikk

1. A Felek a jelen Egyezmény 1. cikkében meghatározott fő irányokban a konkrét együttműködési kérdéseket közösen kidolgozott jegyzőkönyvekben és szerződésekben szabályozhatják, melyeket a honvédelmi miniszterek által felhatalmazott személyek írnak alá.
2. Az együttműködési kérdések megvalósítása érdekében állandó vagy ideiglenes közös munkacsoportokat hozhatnak létre.

3. Cikk

1. A Felek a jelen Egyezmény és a kiegészítő jegyzőkönyvek (szerződések) alapján dolgozzák ki az éves közös rendezvényterveket, amelyek megszabják a rendezvények konkrét területeit, megvalósítási formáit, levezetési helyét és idejét, a konzultációs témákat, valamint az együttműködés egyéb kérdéseit.

2. A Felek az éves közös rendezvénytervre vonatkozó javaslataikat igénylések formájában minden év október 15-ig kicserélik.
3. Az éves rendezvényterveket a Felek közös munkacsoportja évente váltakozva hol az egyik, hol a másik országban minden év november 15-ig készíti el.
4. Az éves rendezvényterveket a kölcsönös egyeztetést követően a Felek által felhatalmazott személyek minden év december 1-jéig írják alá.

4. Cikk

1. A tervezett rendezvények előkészítéséért és levezetéséért az éves közös rendezvénytervben meghatározott szervek felelnek.
2. A szükséges levezetési jogkört a két ország honvédelmi miniszterei által felhatalmazott személyek a Felek külkapcsolattal foglalkozó szervein keresztül gyakorolhatják.

5. Cikk

A Felek közötti együttműködés az alábbi formákban valósul meg:

- a) a honvédelmi miniszterek és a két hadsereg felső szintű vezetőinek hivatalos és munkalátogatása;
- b) konzultációk és tapasztalatcserék;
- c) konferenciák és értekezletek;
- d) rendezvények koordinálása és egyeztetése;
- e) szakértők képzése, vezénylése csapatgyakorlatra, gyakorlati munkára vagy átképzésre;
- f) gyakorlatokra történő kölcsönös meghívások;
- g) állandó és ideiglenes közös munkacsoportok tevékenysége;
- h) kölcsönös meghívások kulturális és sporteseményekre;
- i) egyéb közösen egyeztetett formák.

6. Cikk

1. A Felek szavatolják az állami és a katonai titkot képező más információk és értesülések védelmét, amelyekhez a jelen Egyezmény és az éves közös rendezvénytervekben előírányzott rendezvények előkészítése és megvalósítása során hozzájutnak.

2. A másik Fél érdekeit érintő információk és értesülések titkossági fokát egyoldalúan egyik Fél sem változtathatja meg.
3. Az együttműködés során szerzett információ nem használható fel a Felek érdekeinek sérelmére.
4. Mindkét Fél kötelezettséget vállal arra, hogy a kétoldalú együttműködés során szerzett titkos információt a másik Fél előzetes írásbeli hozzájárulása nélkül harmadik Fél számára nem ad át.

7. Cikk

1. A Felek a közös rendezvények anyagi biztosítását a kölcsönösség elvének betartása mellett, valutakímélő alapon valósítják meg.
2. A kiküldő Fél fedezi a kiküldöttek utazási költségeit a fogadó állam területén az előre meghatározott helyre és vissza, valamint a kiküldötteket ellátja a kint tartózkodás időtartamára a személyes kiadások fedezésére szolgáló pénzzel.
3. A fogadó Fél fedezi az országon belüli utazások és esetleges szállítások költségeit, valamint az elhelyezéssel, az étkezéssel és a szervezett kultúrprogramokkal kapcsolatos kiadásokat.
4. A fogadó Fél szükség esetén biztosítja a kiküldöttek részére az ambuláns egészségügyi ellátást, illetve a helyi gyógykezelést a katonai egészségügyi intézményeiben. A betegek hazaszállításával kapcsolatos költségek a kiküldő Felet terhelik.
5. A kiküldő Fél fizeti a 10 főnél nagyobb csoportok elhelyezési, étkezési és egyéb kiadásait, amennyiben a Felek másként nem állapodtak meg.
6. A Felek külön kétoldalú egyezmények és szerződések alapján fizetik az alábbi kiadásokat:
 - a) a szakemberek katonai tanintézetekben, rövid tanfolyamokon és vállalatoknál történő kiképzése, átképzése és csapatgyakorlata (termelési gyakorlata);
 - b) a szakemberek vezénylése műszaki segítségnyújtás céljából;
 - c) anyagok szállítása, szolgáltatások biztosítása, valamint technológiák átadása;
 - d) a magyar Fél légvédelmi és repülő éleslövészeteinek végrehajtása az orosz Fél lőterein.
7. Az egyik Fél katonai repülőgépeinek a másik Fél katonai repülőterein történő leszállása során az anyagi eszközök biztosításának és a gépszemélyzetek kiszolgálásának térítése kölcsönös elszámolások alapján valósul meg.

8. Cikk

Jelen Egyezmény módosítására és kiegészítésére a Felek kölcsönös megegyezése és a Magyar Köztársaság és az Oroszországi Föderáció honvédelmi miniszterei által aláírt jegyzőkönyvek alapján kerülhet sor, melyek aláírásukat követően a jelen Egyezmény elidegeníthetetlen részét képezik.

9. Cikk

A jelen Egyezményben foglaltak értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatos vitás kérdéseket a Felek tárgyalásos úton rendezik.

10. Cikk

A jelen Egyezmény nem érinti azon kérdéseket, amelyek a Felek illetékességén kívül esnek.

11. Cikk

1. A jelen Egyezményt öt éves időtartamra kötik, és érvénye automatikusan meghosszabbodik a következő öt éves időszakokra, amennyiben a Felek valamelyike hat hónappal az adott időszak letelte előtt írásban nem tájékoztatja a másik Felet az Egyezmény hatályának megszüntetésére vonatkozó szándékáról.
2. Jelen Egyezmény a Magyar Köztársaság és az Orosz Föderáció törvényhozási gyakorlatának megfelelően lép érvénybe.

Készült Budapesten 1992. november 11-én, két eredeti példányban, mindkettő magyar és orosz nyelven, mindegyik szöveg egyaránt hiteles.

Dr. Für Lajos
a Magyar Köztársaság
honvédelmi minisztere

Pavel Gracsov hadseregtábornok
az Oroszországi Föderáció
védelmi minisztere

2. MELLÉKLET

KÉPEK KATONADIPLOMÁCIAI SZOLGÁLATOM
EGYES MOZZANATAIRÓL

I. kép. Feleségemmel a moszkvai nagykövetség halljában
Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

II. kép. Diplomataigazolványom másolata
Forrás: Tömösvári Zsigmond magángyűjteménye

III. kép. A Für Lajos honvédelmi miniszter által vezetett küldöttség tárgyalása
Pavel Gracov védelmi miniszterrel Moszkvában, 1993. szeptember 29-én
Forrás: Tömösvári Zsigmond magángyűjteménye

IV–VI. kép. A nagykövetségén rendezett vacsorán, 1996. november 28-án. Első kép (mindhárom képen balról jobbra haladva): Sipos Éva követségi titkár, Tömösváry Zsigmond ezredes, katonai és légügyi attasé, Igor Rogyionov védelmi miniszter, Tömösváry Nagyvezsda, a feleségem és Szergej Majev vezérezredes, a Páncélos Csapatok főnöke. Középső kép: Sipos Éva, Gérecz Mária, Nanovfszky György nagykövet felesége, Igor Rogyionov, Tömösváry Nagyvezsda és Szergej Majev. Alsó kép: Sipos Éva, Irina Majeva, Majev vezérezredes felesége, Gérecz Mária, Ljudmilla Rogyionova, a védelmi miniszter felesége és Tömösváry Nagyvezsda

Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

VII–VIII. kép. Az Oszipov együttes nagykövetségünkön adott koncertjén, 1997. március 5-én. A felső képen (balról jobbra): Tömösváry Zsigmond, Tömösváry Nagyzezsda, Igor Rogyionov, Ljudmilla Rogyionova és Nanovfszky György.

Az alsó képen (balról jobbra): az Oszipov együttes intézője, Tömösváry Zsigmond, Igor Rogyionov, Tömösváry Nagyzezsda, Jurij Oszipov, az Oszipov Együttes vezetője, Ljudmilla Rogyionova és Nanovfszky György nagykövet

Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

IX. kép. Balról jobbra: Tömösváry Zsigmond, Polyák György ezredes, vezérkari akadémiai hallgató, civil ruhás elhárító tiszt, a háttérben álló alezredes a vezérkari akadémia parancsnokának segédtisztje, Mráz István ezredes, a vezérkari akadémia hallgatója, a nemzetközi fakultás tanára, vezérőrnagy, Igor Okunjev ezredes, a vezérkari akadémia parancsnokának nevelési helyettese a nagykövetségünkön tartott fogadáson, 1994. május 20-án
 Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

X. kép. Koszorúzás a krasznogorszki temetőben 1995-ben, a Deseő László vezérőrnagy sírhelyén felállított kopjafánál. Balról jobbra: Zsohár István tanácsos, Vajda József tanácsos, Horváth István első beosztott, Tömösváry Zsigmond ezredes, katonai és légügyi attasé, Molnár Lajos vezető konzul és a Vojennije Memoriali Szervezet képviselője
 Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

XI. kép. 1995. május 22-én Bakuban a nagykövet megbízólevelének átadását követő beszélgetésen. Balról jobbra: Zsohár István tanácsos, Tömösváry Zsigmond ezredes, katonai és légügyi attasé, az azeri külügyminiszter helyettese, Nanovszky György, Gejdar Alijev, Azerbajdzsán elnöke, Bárd József kereskedelmi tanácsos, Alijev elnök titkárságának vezetője és Böröcz László követségi titkár
 Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

XII. kép. 1995. május 24-én Tbilisziben az Eduard Sevardnadze elnöknél folytatott hivatalos megbeszélésen
 Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

XIII. kép. Az 1995. évi jubileumi díszszemlén attasétársaim körében.

A kép bal felső sarkában Anatolij Nyegrejev ellentengernagy, a Küllapcsolati Csoportfőnökség vezetője, alatta sapka nélkül Paul Rast hadosztálytábornok svájci véderőattasé, doyen Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

XIV. kép. Alekszej Moljakov vezérezredes, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB) Katonai Elhárító Csoportfőnökségének vezetője és munkatársai nagykövetségünk 1996. március 15-ei fogadásán

Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

XV. kép. A Stefán Géza vezérőrnagy által vezetett delegáció látogatása az FSZB Katonai Elhárító Csoportfőnökségén, 1994 novemberében. Balról jobbra: Tömösváry Zsigmond ezredes, Ruha János dandártábornok, Stefán Géza altábornagy, Alekszej Moljakov vezérezredes, Rondzik Róbert ezredes, Zsohár István tanácsos és az Elhárító Csoportfőnökség munkatársa

Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

XVI. kép. Az Anatolij Kulikov belügyminiszter és Pintér Sándor országos rendőrfőkapitány által vezetett küldöttség tiszteletére adott fogadáson, 1995-ben

Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

XVII. kép. Jevgenyij Primakov (középen), a Külső Hírszerzés (SZVR) igazgatója látogatásának alkalmából Zsuhár István tanácsossal (balra) a nagykövetségen, 1994-ben
Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye

XVIII. kép. Pavel Felgenhauer újságíró, James Reppert tábornok, amerikai véderőattasé és E. Walton ezredes, kanadai véderőattasé vacsorán a lakásunkon, 1995. október 18-án
Forrás: Tömösváry Zsigmond magángyűjteménye